

Mustafa Kemal Atatürk Sovyet ve Rus Oryentalistlerinin Eserlerinde

Almaz İsmayılova*

Modern dünyada Mustafa Kemal Atatürk'ün ismi ilk kez 1918-1923 yıllarında Kurtuluş Savaşı sırasında onun komutası altındaki Türk askerinin zaferi ile bağlı olarak zikir edilmiştir. Daha sonra, onun Türkiye'de gerçekleştirdiği derin rekonstrüksiyonlar, ona büyük bir reformcu ünü kazandırdı.

Kurtuluş Savaşı, Millî Mücadele ve Mustafa Kemal'in kişiliğine, onun somut faaliyetine ayrılmış geniş bir literatür vardır. Mustafa Kemal Atatürk'ün Yakın Çağdaki rolü meselesi güncelliği ve çok taraflılığı ile Sovyet ve Rus oryantalistlerinin dikkatini çekmiştir. Türk devletinin gelişimindeki dönüm noktasında, Kemal Atatürk'ün ülkesinin dünya tarihindeki rolünü yeni bir şekilde değerlendirmek, millî kurtuluş ve Türkiye'nin bağımsız gelişimini sağlamak uğruna mücadeleye liderlik yapmak için güç, cesaret ve yetenek bulabilmesi özellikle kaydedilmelidir. Dünya çapında tarihî olayların tek tarafı olarak değerlendirilmesinin yeniden incelenmesi ve geçmiş olaylara yeni bakışın ortaya konulması açısından, Atatürk'ün Türkiye'nin tarihindeki rolü özel renk ve önem taşımaktadır.

“Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Millîye Cemiyeti (Anadolu ve Rumeli Ulusal Hakları Savunma Derneği)” adında siyasi dernek kurulması, müdahalelere karşı ulusal direniş taktiklerinin belirlendiği Erzurum ve Sivas'taki kongrelerin düzenlenmesi ve yapılması Mustafa Kemal'in kurtuluş savaşında örgütsel önlemlerin temel aşamaları olarak düşünülebilir. 1920 yılında Ankara'da kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi, bu kongrelerin bir sonucu oldu ve Ankara bir eyalet şehrinden Türkiye'nin başkentine dönüştü.

Ankara hükümeti ve özellikle Mustafa Kemal'in Sovyetler Birliği hükümeti ile arasındaki en aktif ilişkiler bu döneme denk gelmektedir. Türkiye'de sovyet diplomatları ve ilk askerî uzmanları bu dönemde ortaya çıkmaya başladı. Mustafa Kemal'in daveti üzerine onlar cepheye seferler düzenliyor ve askerî tartışmalara katılıyorlardı. Sadece silahla yardım edilmiyor, bunun yanı sıra güçlü bir temel

* Doç. Dr., Dağıstan Devlet Üniversitesi, Tarih Bölümü, Mahaçkale/RUSYA,almaz.ismailova@mail.ru

üzerine inşa edilen Rusya-Türkiye ilişkileri, daha sonra Avrupa ve Asya'nın daha geniş alanında iki ülke arasında bölgesel güvenlik, ekonomik uzlaşma ve karşılıklı kültürel zenginleşme süreci için bir garanti ve rehber dönüşür. Mustafa Kemal Atatürk bu temeli güçlendirmede özel bir rol oynamaktadır.

Daha sonra Türk hükümetini Kemal Paşa'nın yönettiği dönemde, Sovyetler Birliği ile onlar arasındaki en iyi dostane ilişkiler kuruldu, 1921 yılı Dostluk ve Kardeşlik Anlaşması onlar için kalıcı ve güvenilir bir temel oluşturdu. Mustafa Kemal defalarca Türkiye'nin bunu anladığını ve savaştan sonra bu dostluğu güçlendirmeyi planladığını belirtti.

Fotoğraflarında, diğer Sovyet diplomatları ve askerleriyle birlikte, sürekli Mustafa Kemal'le aynı safda yer alan Sovyet büyükelçisi Semyon Aralov¹ anılarında işbirliklerinin bu dönemini ayrıntılı açıklamaktadır. S. M. Aralov'un 1922-1923 yıllarında Türkiye'de RSFSC'nin Ankara büyükelçisi olduğunu ve devrimci Türkiye'nin Sovyet devletiyle dostâne ilişkiler kurması için büyük bir çaba harcadığını belirtmek gerekir. Aralov'un anılarına göre, Nisan 1922'de, Türk lider Sovyetler Birliği ile yaptığı görüşmede şunları belirtmişti: *“Biz sizin hükümetinize ve Lenin'e onların karşılıksız yardımlarından dolayı derin minnettarız. Siz bize itaat talebinde bulunmadan, herhangi bir politik taahhülle el, kolumuzu sarmadan yardımda bulunuyorsunuz”*.

Türkiye'ye bağımsızlık kazandıran Kurtuluş Savaşı, tarihe Kemalist Devrimi adı altında yazılmıştır. Modern Türk Devleti'nin feodal-dinsel Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıntıları üzerine yeniden inşası da Kemal'in adıyla ilgilidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin adı genellikle Kemal Cumhuriyeti olarak adlandırılmaktadır. Üstelik, Atatürk'ün öne sürdüğü temel ilkeler, Türk vatansever güçlerinin faaliyetleri için halen öncü ilkelere sahiptir. Bu nedenle, Atatürk'ün temel kavramlarının oluşturulması ve gelişmesi sürecini izlemek ilginçtir.

İncelenen dönemin tarih yazımı çok geniştir. Vatan (Sovyet ve Rus) Türkologlar konuyla ilgili çalışmaya büyük katkı sağlamışlardır. Maalesef, Sovyet tarihçiliğinde, 20. yüzyılın 20-30'lu yıllarının reformlarının değerlendirilmesinde tek taraflı bir yaklaşım tercih edilmiştir. Tüm radikal reformcuların faaliyetleriyle ilgili her şey kesin olarak olumlu, ama bu faaliyetin o dönemki Türkiye'de her hangi bir şekilde eleştirilmesi açıkça negatif olarak değerlendirilmiştir. Sık sık onun meslektaşları ve silah arkadaşları ya da onun faaliyetinin tanıklarının hatıraları ve anıları tekrar yayınlanmıştır. Fakat, onun hakkında olan tüm literatür neredeyse tek taraflıdır.

1 C.M. Аралов. *Воспоминания советского дипломата*. М., 1960.

Batı tarafından yazılan eserlerde Atatürk'ün faaliyetleri genellikle onun Türkiye'yi Batı kültürüne çekme arzusuyla değerlendirilmektedir. Tabii ki, böyle istek mevcuttu, ama onun faaliyetinde hakim bir konum değildi. Türkiye'de onun hakkında yazılmış eserlerde ise kasıtlı olarak onun faaliyetini milliyetçilikle karıştırılarak, sadece millî yönü vurgulanmıştır. Bazen, bununla çağdaş Türkiye'nin sağ görüşlü gruplarının millî-şovenist konumunu güçlendirmeye çalışıyorlar. Bu gibi durumlarda Atatürk'ün konuşmalarının bağlamından çıkarılmış ve o dönemin koşulları dışında alıntı yapılan ifadeler bu adamın imajını tahrif ediyor. Nihayet, bu konuda Sovyet literatürü, Ekim Devrimi ve onun liderlerinin Türkiye üzerindeki etkisini vurgular. Her ne kadar bunlar var olmuş olsa bile, hiç de temel mesele olmamıştır. Atatürk her zaman orijinal ve özgün olmuştur. Buna rağmen, Mustafa Kemal Atatürk'ün hayat ve faaliyeti hakkında yerli oryantalistlerin çok sayıda araştırmaları mevcuttur.

Bu deha insan tarihte hangi izi koymuştur? Sorunun cevabı, takdire şayan cevaplardan suçlamalı değerlendirilmelere kadar uzayan dünya tarihçiliğinde bulunabilir.

Sovyet diplomatları S. M. Aralov² ve N. Raviç³ kendi anılarında Sovyet bilginleri tarafından bilinmeyen birçok gerçekleri aktardılar. M. P. Pavloviç'in⁴ Sevr Anlaşması'nın içeriği ve bu olaylarda Atatürk'ün rolü hakkında bilgi veren eseri özellikle önemlidir. Sakarya Muharebeleri'nin ardından müdahalecilerin kovulmasına yönelik hazırlıkların gidişatına tanık olan G. Astakov'un⁵ 20'li yıllarda yayınladığı makalelerin de özellikle altını çizmek gerekir. O, 1922'de, Mustafa Kemal'in Meclis'de sultanlığın ortadan kaldırılması hakkında konuştuğu toplantıya da katılmıştı. Astakov, Mustafa Kemal'in iradesi, dayanıklılığı ve cesareti hakkında büyük saygı ile yazıyor. Olayları sıcak izlerle gören Astakov, Atatürk'ün millî devriminin anti-sömürgeci karşıtı devrimin başarılı bir örneği olduğu sonucuna varmıştır.

Türk basınının Türk Millî Kurtuluş Savaşı'ndan önceye kadarki durumunu gözden geçiren K. Yüst'un "Anadolu basını" adlı eseri, 20'li yılların Türk tarihçiliğinde önemli bir rol oynadı. O aynı zamanda çeşitli makalelerinde de Atatürkçülük meselesini aydınlatmıştır.⁶ Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı sırasındaki duru-

2 С.М. Аралов. *Воспоминания советского дипломата*. М., 1960.

3 Н.Равич. "Молодость века". *Военные мемуары*. М., 1960.

4 М.П.Павлович. *Революционная Турция*. М., 1921.

5 Г.Астахов. *От султана к демократической Турции*. М.-Л., 1926.

6 К.Юст. "Кемализм". *Красная новь*, 1926, № 9.

munu, millî kurtuluş hareketının oluşturulması, siyasi partilerin ve liderlerinin, özellikle de Mustafa Kemal'in faaliyetini yansıtan eserlerin sırasında N. Sokolski'nin eserlerini⁷ gösterebiliriz.

Devrimci Türk tarihinin çeşitli yönlerini incelemeye katkıda bulunarak, Millî Kurtuluş Mücadelesi sırasında Türkiye olarak bu değerli hatıraları bize ulaştırmış Sovyet kültürü figürleri şunlardır: Y. Y. Lansere, L. Nikulin, P. P. Pavlenko, Kitaygorodski, L. V. Seyfulina, Aslan, Melnik⁸.

V.A.Gurko-Kryajin⁹ kendi eserlerinde bu konuyu incelemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Lozan Konferansı'ndan önceki tarihini aydınlatan Gurko-Kryajin'in kitabında kurtuluş hareketini analiz edilmiştir. Profesör V. A. Gurko-Kryajin'e göre "mücadele eden Türkiye", lideri Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğindeki Millî Kurtuluş Savaşı'nın en parlak ve eksiksiz örneğini verdi.

Sovyet döneminin eserleri arasında Atatürk hakkında en iyi eserler A. F. Miller'e¹⁰ mahsustur. Ünlü oryantalist profesör A. F. Miller ilk olarak Atatürk'ün bilimsel biyografisini ve yaptığı ilmî sunumlarının analitik incelemesini Sovyet okuyucusuna sundu. Örneğin, A. F. Miller, Kemalist Devrim'in temel hükümlerini, ülkenin ekonomik ve içsel politik gelişimini ve Orta Doğu'daki uluslararası ilişkileri aydınlatmıştır. O, devrim sonrası Türkiye'deki reformları karakterize ederek 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Türkiye'de ne gibi değişimlerin olduğunu ikna edici bir şekilde göstermektedir. Sovyet oryantalist, Türk tarihinde tanınmış bilim adamı, önde gelen eğitimci, bilim adamı, tarihi bilimler doktoru, profesör A. F. Miller şöyle yazıyordu: "*Daha bir şeyi, bu sefer de profesyonel bir dileğimi söylemek istiyorum. Atatürk, kuşkusuz tarihçilerin ona bitkin, hakiki ilmi biyografi, onun belgelerinin derinlemesine incelenmesi, onun*

7 Н.Сокольский. *Очерки современной Турции*. Тифлис, 1923.

8 Е.Е. Лансере. *Лето в Анкаре*. М., 1925; Л.Никулин. *Стамбул*, Анкара, Измир. М., 1925; П.П. Павленко. *Стамбул и Турция*. М., 1930., П.Китайгородский. *От колониального рабства к независимости*. М., 1925; Л.В.Сейфулина. *В стране восходящего солнца*. М., 1925; Арслан. *Современная Турция*. М., 1931; Мельник. *Республиканская Турция*. М.-Л., 1927; Мельник. *Турция*. М.-Л. 1929.

9 В.А. Гурко-Кряжин. "История революции в Турции". *Новый Восток*, 1923; В.А. Гурко-Кряжин. "Ближний Восток и державы". *Новый Восток*. 1925.

10 А.Ф. Миллер. "Становление Турецкой республики". *Народы Азии и Африки*. 1973. №6; А.Ф. Миллер. "Вступительная статья". *Кемаль Ататюрк*. Избранные речи и выступления; А.Ф. Миллер. *Краткая история Турции*. М., 1948; А.Ф. Миллер. *Турция. Актуальные проблемы новой и новейшей истории*. М., 1983.; А.Ф. Миллер. *Очерки новейшей истории Турции*. М., 1948; А.Ф.Миллер "Формирование политических взглядов Кемаль Ататюрка" *Народы Азии и Африки*, 1963, №5.

tüm döneminin tarihî analizi şeklinde ebedi bir anıt yapılmasını hak ediyor¹¹". A. F. Miller'in monografisi, Rusya ve Türkiye arasındaki dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerinin güçlendirilmesinde önemli faktörleri tanımlamakta, Kemalist (Atatürk) devrimin zaferinden sonra ve Türkiye'de cumhuriyetin oluşumundan sonra niteliksel değişimleri göstermektedir. A. F. Miller, Atatürk'ün ideolojisine büyük önem vermektedir. Miller, Kemalist devrimin temel hükümlerini, ülkenin ekonomik ve iç politik gelişimini gösterir. Yazarın bu büyük devlet adamının, Genç Türkler hareketinden başlayarak Türkiye'nin millî bağımsızlığını kazanmasına kadar olan dönemde oluşumunu, görüş ve fikirlerinin olgunlaşmasını göstererek Kemal Atatürk'ün bilimsel biyografisini oluşturduğuna değinmek gerekir. F. Miller, araştırmasında ilginç gerçekleri ifade ediyor. "*Rusya genel karargahı 1916 yılında düşmanın kumandan içeriği ile ilgili mütteliklerine gönderdiği raporda Mustafa Kemal'in ilginç bir özelliklerini açıklar. Kemal Paşa'yı diğer Türk generalleri arasında en ünlü, cesur, yetenekli, enerjik ve son derece özgür bir general olarak tanımlar*".

Sovyet Türkolog A.D. Novıçev eserlerinde Kemal Atatürk'ün rolüne, özellikle de onun ülkenin ekonomik kalkınmasına yönelik politikasına önemli bir yer ayırıyor¹².

Rusya İlimler Akademisi Oryantal Araştırmaları Enstitüsü'nün bilim adamı A. M. Şamsutdinov Mustafa Kemal'in mirasının incelenmesinde büyük katkıda bulunmuştur. 1966'da O, Kemalist Devrimin araştırılmasında birçok yeniliği getiren genelleştirilmiş eserini yayınladı.¹³ O, eserinde I. Dünya Savaşı'nda Sultan Türkiye'nin yenilgisinin sebeplerini eleştiriyor, Türkiye'ye yaklaşımda emperyalist devletlerin politikasını, tüm bu olaylarda Atatürk'ün rolünü analiz ediyor.

A. G. Uşakov'un¹⁴ Atatürk'ün araştırılmasında sonsuz çabasını özellikle dikkat almak gerekir. Onun çalışmalarında, ünlü siyasi figür, Türk Devleti'nin kurucusu, Türkiye'nin ilk cumhurbaşkanı, önderliği sayesinde ülkesinde siyasi istikrarı ve ekonomik refahı yükseltmeyi beceren Atatürk'ün biyografisi takdim ediliyor. Buradaki ana odak, burjuva-yurtsever örgütlerin oluşumu tarihi, Kemal Atatürk'ün ulusal vatansever güçlerin yoğunlaşmasındaki rolü ve yeni bir Türk devletinin kurulmasındaki rolü üzerinedir. Listelenen tüm konular Sovyet ve Rus Türkologları

11 A.Ф. Миллер. "Формирование политических взглядов Кемаля Ататюрка". *Народы Азии и Африки*. 1963, №5, s.23.

12 А.Д. Новичев. *Экономика Турции в период первой мировой войны*. Л., 1935.

13 А.М. Шамсутдинов. *Национально-освободительная борьба в Турции. 1918-1923гг.* М., 1966.

14 А.Г. Ушаков. *Феномен Ататюрка. Турецкий правитель, творец и диктатор*. М., 2002.

İ. V. Alibeyov, A. Bisenbayev, D. Kasatkin, R. R. Hajiyev, R. M. Yermakov, İ. N. Habibullina, Yeremeyev, V. İ. Danilov, A. Lejikov, D. Y. Yeremeyev, V. Seremintin'in¹⁵ eserlerinde aydınlatılmıştır.

Savaş sonrası yıllardan günümüze kadar vatan türkologları tarafından Türk Devleti'nin (devletçilik) ülkenin sosyo-politik ve ekonomik kalkınmasında oynadığı rol üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. N. G. Kireyev¹⁶ Mustafa Kemal'in uyguladığı altı temel ilkedен birini -etatizmi- (devletçiliği) çok iyi aydınlatmayı becermiştir.

Biz Y. N. Rozaliyev¹⁷ tarafından yürütölen derinlemesine çalışmaları özellikle kaydetmek gerekir. Bilim adamı makalesinde şöyle yazmıştır:

“Resmî olarak “Türk Atası” (Atatürk) adlandırılan Mustafa Kemal Paşa, sadece tarihsel olayların aktif katılımcısı olarak kalmamış, aynı zamanda onun yaratıcılarından olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıntıları üzerinde yeni devletin kurucusu Mustafa Kemal, tüm çaba ve fırsatlarını kendi halkına hizmete yönlendirmişti. Atatürk'ün yaşamı, bir kişilik olarak fedakarca vatana hizmet ederek, aynı zamanda, uluslararası topluluk tarafından tanınmanın bir örneğidir. Eğitim ve yaşam tarzı olarak asıl asker olan Atatürk her zaman sivil yenilenme faaliyetleri için çaba harcamış ve askerî alandaki başarıların hiç de ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda reformlar ile aynı sonuçlara varmadığını defalarca ifade etmiştir. Kendi davranışlarının karakterini açıklayan Atatürk I Pyotr'u örnek getirerek 18. yüzyılın başlarında Rusya'nın tarihini, 20. yüzyılın başlarındaki Türkiye tarihiyle karşılaştırır”¹⁸.

Dağıstanlı akademisyenler de araştırmalarını büyük reformist Atatürk'ün hayatı ve faaliyetlerine adanmışlar. R. K. Kilasov'un¹⁹ eserinde Türk halkının Millî Kurtu-

15 И.В. Алибеков. *Государственный капитализм в Турции*. М., 1962; А.Бисенбаев. *Ататюрк*. Интернет-сайт <http://sesna.hurermart.net>. 4; Д.Касаткин. “Мустафа Кемаль Ататюрк – «человек столетия»”. *Азия и Африка сегодня*. 2006, № 4; Р.Р. Гаджиев. “Кемализм в Турции после распада СССР”. *Вопросы истории*. 1997. №4; Р.М. Ермаков. *Турция в новое и новейшее время*. Саратов, 2001; И.Н. Хабибуллина. “История Турции при Кемале”. *Вопросы истории*. 1985, №6; В.И. Данилов. “Турция 20-30-х годов: путь к демократии”. *Восток*, 1997, №2; А.Лежиков. “Отец народа”. *Родина*. 1998, №5-6; Д.Е. Еремеев. *На стыке Азии и Европы: Очерки о Турции и турках*. М., 1980; В.Шермет. “Мустафа Кемаль Ататюрк. Диктатор, республиканец, отец нации, поборник мира”. *Наука и религия*. 2007, № 10.

16 Н.Г. Киреев. *История этатизма Турции*. АСТ, М., 1991; Н.Г. Киреев. *История Турции XX в.* М., 2008.

17 Ю.Н.Розалиев. “Мустафа Кемаль Ататюрк”. *Вопросы истории*. 1995. №8.; Ю.Н.Розалиев. *Экономическая история Турецкой республики*. М., 1980.

18 Ю.Н. Розалиев. *Вопросы истории*. s.57.

19 Р.К. Киласов. *Буржуазные революции в Турции в первой четверти XX в.* Махачкала, 1990.

luş Mücadelesi'ndeki Kemal Atatürk'ün rolü gösterilmiştir. Dağistanlı oryantalist N. A. Sotavov Kemal Atatürk'e adanmış makalesinde, 1918-1938 yılları arasındaki önemli olayların, ülkesinin kalkınmasına etki gösteren Doğu ülkelerinin önde gelen isimleri arasında Türk halkını sultanlığın ve halifelüğün ortadan kaldırılması, bağımsızlık uğruna savaşa kaldıran Mustafa Kemal Atatürk'ün önemli yere sahip olması gösterilmektedir.²⁰ Atatürk'ün ünlü destekçileri, reformları gerçekleştirmek için toplumu harekete geçiren bir avangard parti oluşturdular ki, onlar da aynı zamanda İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar ülke yönetiminde iktidarı temsil ettiler. Bu olağanüstü kişilik hakkında E. Y. Hasanov'da²¹ bir makale yazmıştır.

Genel olarak, yukarıda bahsedilen eserler, vatan tarihçiliğinde öneminden dolayı büyük bir rol oynamakta ve Kemal Atatürk'ün siyasi görüşlerinin hayal gücünü genişletmektedir. Çağdaşların söylediklerine göre, Kemalistlerin önderi Mustafa Kemal Atatürk, Genç Türklerin devriminden önce batı demokrasisi ve tüm ülkenin batılılaşmasından yana olmuş ve hâlâ sağlığında geniş popülerlik kazanmıştır.

Atatürk, Türkçe çeviride “Halkın atası” anlamındadır ve bu durumda hiç bir abartı yoktur. Bu soyadı taşıyan kişiyi, hizmetlerinden dolayı modern Türkiye'nin atası olarak adlandırırlar. Sarı kireçtaşından inşa edilen Atatürk'ün türbesi, Ankara'nın modern mimari eserlerinden biridir. Mustafa Kemal'in nutukları siyasi figürler, askerler, profesörler, meslektaşları ve öğrenciler tarafından aktarılıyor. Atatürk'ün ölümünden sadece birkaç on yıl sonra, Türkiye inanılmaz biçimde değişti. Osmanlı döneminde “cahil” gibi seslenen “Türk” kelimesi güçlü orduya sahip, hızla gelişen sanayisi olan, güvenilir tarımsal alana sahip, dinamik, emeksever milletin kendisini belirleme adına çevrildi. Ülkenin bölgedeki jeostratejik konumu giderek önem kazanmaya başladı. Atatürk, ülkesini nadiren terk ediyordu ve bu durumda, her zaman doğrudan ve mecazi anlamda “kendi toprağının üzerinde”ydi. O, ister kapitalizmin ister de sosyalizmin nailiyetlerinden parlak şekilde yararlanarak, örneğin, kooperatif hareketi ciddi devlet ayarı ile, piyasa mekanizmalarını ise devlet hâmilliği ile birleştirmeye becermişti. O'nun ülkesi için, “burada ve şimdi” önemli ve yararlı olanlardan herhangi bir dış düşünce ve ideolojik yansıma olmaksızın diğer ülkelerin ve diğer politik sistemlerin deneyimlerinden yararlanırlardı. Yavaş yavaş ülkenin yüzü değişti. Türk sermayesi yabancı sermaye eşit işbirliğine geçti, yabancı sermayenin serbest etkinliği sona erdi, Türk işi gitgide daha çok ulusallaş-

20 Н.А., Сотавов, “Мустафа Кемаль Ататюрк: бессмертие подвига ради Родины и народа”. *Вестник ДГУ*, С. 4 (2011).

21 Э.Ю. Гасанова. “Об идеологических основах кемализма и их современном толковании в Турции”. *Народы Азии и Африки*. 1968, №5.

tı, iş yazışmaları Türkçe gerçekleştirildi, dış reklam, eğlence ve periyodik basının üstünlüğü zayıfladı. Türkiye, kültürel gelişmede yeni bir aşamaya geçti.

Bazı araştırmacılara göre, kuşkusuz tüm bu başarılar Mustafa Kemal'in üstün yetenekleri ve büyük gayretleri, Türk milletinin büyük oğlu Atatürk'ün ismini ve faaliyetini ebedi yapan beş ölmez kahramanlığı ile bağlantılıdır.

Doğu'nun önde gelen siyasi ve devlet figürlerinden Kemal Atatürk, Türkiye'nin en modern tarihinde derin bir iz bıraktı. Mustafa Kemal'in *“Vatanını korumak için tüm maddi ve manevi gücünü ve olasılıklarını feda etmeyen bir millet, savaşa hazır ve bu savaşı zaferle sonuçlandırma yeteneğine emin olan bir ulus olarak kabul edilemez”* ilkesini çekinmeden uygulaması da burada önemli role sahiptir. Atatürk, Türk halkı için bağımsızlık ve özgürlük mücadelesinin sembolü oldu. Millî Kurtuluş Hareketi'nin tüm tarihi, Türkiye'nin kademeli ve hızlı güçlenmesi, Batı ve Doğu ülkelerinin gözünde güvenirliliği, Yunanistan ile mücadele ve nihayet parlak zafer; bunların hepsi Mustafa Kemal'in adıyla bağlantılıdır.

Türk Devleti'nin dönüm noktasında, Kemal Atatürk, Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısı olan, ondan Malezya yarımadasını, üç büyük dinin kesişme noktası olan Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlayan köprüyü miras alan ülkesinin rolünü yeniden değerlendirmek için tarihî bir cesarete sahipti. Atatürk'ün hizmeti hilafetin zorluğuna son vermesi, Türklerin arasında ilk olarak Avrupa'nın sivil yolunu tutması, ve ülkede Millî Kurtuluş Savaşı'ndan yararlanarak, sultanlığı ortadan kaldırması, vatandaşlarını fesden, çalma ve başörtüsünden kurtarması, İslâmî geleneklere ihtiyatla saygı duyulduğu laik devletin ülkenin gelecekteki refahı için bir teminat olduğuna ikna edebilmesindeydi. Özel bir olağanüstü algılama sergileyen “Türklerin Atası”, deha Leonardo da Vinci gibi Türk halkının laik yaşam stili ve İslamiyet için altın oran bulabildi. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'ün çok yönlü faaliyeti uluslararası toplum tarafından takdir edilmiş ve yüksek değerlendirilmiştir. Bu, Amerika'daki “Time” dergisinin 2000 yılında “Yirminci yüzyılın adamı” olarak Atatürk'ü seçmesiyle kanıtlanmıştır. Günümüzde Atatürkçülük, dünyadaki küresel gelişmeleri dikkate alarak, Türk liderlerinin faaliyeti için ideolojik bir temel oluşturmaktadır.

Каунаклар

- А.Бисенбаев. *Ататюрк*. - Интернет-сайт [http: // sesna. hypermart. net](http://sesna.hypermart.net). 4.
- А.Г.Ушаков. *Феномен Ататюрка. Турецкий правитель, творец и диктатор*. М., 2002.
- А.Д. Новичев. *Экономика Турции в период первой мировой войны*. Л., 1935.
- А.Лежиков. “Отец народа”. *Родина*. 1998, №5-6.
- А.М. Шамсутдинов. *Национально-освободительная борьба в Турции. 1918-1923 гг.* М., 1966.
- Арслан. *Современная Турция*. М., 1931.
- А.Ф. Миллер. “Становление Турецкой республики”. *Народы Азии и Африки*. 1973. №6.
- А.Ф. Миллер. “Вступительная статья”. *Кемаль Ататюрк*. Избранные речи и выступления.
- А.Ф. Миллер. *Краткая история Турции*. М., 1948.
- А.Ф. Миллер. *Турция. Актуальные проблемы новой и новейшей истории*. М.,1983.
- А.Ф. Миллер. *Очерки новейшей истории Турции*. М., 1948.
- А.Ф. Миллер. “Формирование политических взглядов Кемала Ататюрка”. *Народы Азии и Африки*. 1963, №5.
- В.А. Гурко-Кряжин. “История революции в Турции”. *Новый Восток*, 1923.
- В.А. Гурко-Кряжин. “Ближний Восток и державы”. *Новый Восток*. 1925.
- В.И. Данилов. “Турция 20-30-х годов: путь к демократии”. *Восток*. 1997. №2
- В.Шеремет. “Мустафа Кемаль Ататюрк. Диктатор, республиканец, отец нации, поборник мира”. *Наука и религия*. 2007, № 10.
- Г.Астахов. *От султана к демократической Турции*. М.-Л., 1926.
- Д.Е. Еремеев. *На стыке Азии и Европы: Очерки о Турции и турках*. М.,1980
- Д.Касаткин. “Мустафа Кемаль Ататюрк – «человек столетия»”. *Азия и Африка сегодня*. 2006. № 4.
- Е.Е. Лансере. *Лето в Анкаре*. М., 1925.

- И.В. Алибеков. *Государственный капитализм в Турции*. М., 1962
- И. Н. Хабибуллина. “История Турции при Кемале”. *Вопросы истории*. 1985, №6
- К. Юст. “Кемализм”. *Красная новь*, 1926. №9.
- Л.В. Сейфулина. *В стране восходящего солнца*. М., 1925.
- Л.Никулин. *Стамбул, Анкара, Измир*. М., 1925.
- Мельник. *Республиканская Турция*. М.-Л., 1927.
- Мельник. *Турция*. М.-Л. 1929.
- М.П. Павлович. *Революционная Турция*. М., 1921.
- Н. А. Сотавов. “Мустафа Кемаль Ататюрк: бессмертие подвига ради Родины и народа”. *Вестник ДГУ*. 2011, №4.
- Н.Г. Киреев. *История этатизма Турции*. АСТ, М., 1991.
- Н.Г. Киреев. *История Турции XX в.* М., 2008.
- Н.Равич. “Молодость века”. *Военные мемуары*. М., 1960.
- Н. Сокольский. *Очерки современной Турции*. Тифлис. 1923.
- П.Китайгородский. *От колониального рабства к независимости*. М., 1925.
- П.П. Павленко. *Стамбул и Турция*. М., 1930.
- Р.К. Киласов. *Буржуазные революции в Турции в первой четверти XX в.* Махачкала, 1990.
- Р.Р. Гаджиев. “Кемализм в Турции после распада СССР”. *Вопросы истории*. 1997. №4.
- Р.М. Ермаков. *Турция в новое и новейшее время*. Саратов, 2001.
- С.М. Аралов. *Воспоминания советского дипломата*. М., 1960.
- Э.Ю. Гасанова. “Об идеологических основах кемализма и их современном толковании в Турции”. *Народы Азии и Африки*. 1968, №5.
- Ю.Н.Розалиев. “Мустафа Кемаль Ататюрк”. *Вопросы истории*. 1995. №8.
- Ю.Н.Розалиев. *Экономическая история Турецкой республики*. М., 1980.